

Piotr Kardas

Zasady ochrony własności w prawie karnym. O (nie) zasadności różnicowania ochrony własności prywatnej i państwowej w kodeksie karnym na płaszczyźnie typizacji

1. Uwagi wprowadzające

Mimo upływu trzydziestu lat od transformacji ustrojowej wciąż aktualne są spory dotyczące modelu i sposobu karnoprawnej ochrony własności i mienia publicznego. W prowadzonych w tym zakresie z różną intensywnością debatach porzuceni zaczerpnięty z okresu przedtransformacyjnego pogląd, wedle którego wartości i dobra wspólne powinny być chronione w sposób szczególny ze względu na ich funkcje oraz podmiot, któremu przysługują w tym zakresie odpowiednie prawa. Stanowisko to zdaje się ignorować przyjętą w Konstytucji RP z 1997 r. zasadę równości ochrony własności i praw majątkowych oraz rezygnację z uprzywilejowania własności państwowej po transformacji ustrojowej. Opiera się na mocno zapóźnionej reminiscencji koncepcji ochrony własności w państwie realnego socjalizmu wspartej społecznym przekonaniem, że własność państwa i podmiotów publicznych zasługuje na szczególną ochronę ze względu na ogólnospołeczne funkcje¹.

---

¹ Tendencje te ulegają istotnemu wzmocnieniu w związku z rosnącym społecznie znaczeniem nurtów populizujących, odwołujących się do potocznych, niejednokrotnie opartych na sentymencie związanym ze zróżnicowaniem efektów transformacji ustrojowej i gospodarczej, wyobrażeń i postaw społecznych. W znacznym stopniu wynikają z dokonującego się przesunięcia sympatii społecznych od koncepcji liberalnych, opartych na modelu wolnościowym

Podstawą postulatów mających na celu szczególną ochronę własności publicznej jest rzekome nieuwzględnienie w aktualnie obowiązujących regulacjach szczególnej roli interesów ponadindywidualnych, do których naruszenia dochodzi w związku z zamachami na mienie publiczne. Ten element uzasadnia stanowisko o potrzebie uadekwatnienia ochrony własności publicznej w sposób umożliwiający odzwierciedlenie w ramach prawnokarnych ocen rzeczywistego stopnia szkodliwości tego typu zachowań. Poglądy oparte na tym paradygmacie prezentowane były wielokrotnie na przestrzeni lat w debatach karnistycznych, choć trzeba zaznaczyć, że rzadko przyjmowały postać jednoznacznego postulatu modyfikacji regulacji ustawowych w kierunku uprzywilejowania statusu i prymatu ochrony własności i mienia publicznego nad własnością i mieniem prywatnym. Wystarczy jednak wrócić pamięcią do sporów dotyczących zróżnicowania odpowiedzialności za zamachy na mienie prywatne oraz mienie publiczne w obszarze danin publicznych wynikające z odmiennej koncepcji polityki kryminalnej przyjętej za podstawę regulacji zawartych w kodeksie karnym skarbowym oraz kodeksie karnym² czy kontrowersje dotyczące zakresu znaczeniowego pojęcia „osoba pełniąca funkcję publiczną” w związku z odpowiedzialnością za sprzedajność i przekupstwo w obrocie gospodarczym³, by dostrzec, że państwowa lub społeczna własność postrzegana jest

---

powiązaniem z ochroną praw jednostki, do podejścia komunitarnego, akcentującego znaczenie i funkcje wspólnoty, w tym w szczególności państwa. Takie postawy wzmacniają przekonanie o istnieniu różnicy w zakresie prawnego położenia, a w konsekwencji znaczenia prawa własności w perspektywie jednostkowej i wspólnotowej, czego ostatecznym wyrazem jest co najmniej akceptacja dla postulatów powrotu do wzmożonej, szczególnej ochrony mienia państwowego i społecznego, jako pełniących szczególną funkcję w zakresie realizacji celów publicznych i dobra wspólnego. Wyrażają się w postawach politycznych, filozofii politycznej, wreszcie ideologii prawnej, przekładającej się na konkretne postulaty modyfikacji podejścia do własności w różnych działach prawa.

2 Prowadzone w tym zakresie spory, oparte na przekonaniu o nieuzasadnionym „upośledzeniu” ochrony mienia i interesu publicznego i wyraźnym uprzywilejowaniu własności prywatnej, ostatecznie doprowadziły do ignorującej rudymenty dogmatyki prawa karnego uznania przez SN, że w zakresie zbiegu przepisów kodeksu karnego i kodeksu karnego skarbowego związanych z ochroną mienia nie obowiązują tzw. reguły wyłączenia wielości ocen w prawie karnym, co stanowiło podstawę wzmocnienia ochrony mienia publicznego w zakresie zamachów związanych z daninami publicznymi. Zob. w tej kwestii m.in. P. Kardas, *Idealny...*, s. 4–43.

3 Zob. szerzej m.in. P. Kardas, *Kontrowersje...*, s. 79–133.

przez część prawników w sposób szczególny, uzasadniający surowszą odpowiedzialność karną za jej naruszenie. Co rusz pojawiają się także mniej lub bardziej skonkretyzowane postulaty modyfikacji przyjętych w 1997 r. zasad ochrony mienia i praw majątkowych. Społeczne funkcje własności odgrywają w tym kontekście rolę podstawową, choć częstokroć mocno strywializowaną do poziomu społecznego przekonania o potrzebie surowego i bezwzględnego karania za zamachy na dobra wspólne⁴. Aktualnie rozważania w tym zakresie zyskują dodatkowe wsparcie w zmieniających się preferencjach co do filozofii politycznej, wyrażających się w krytycznym podejściu do jednoznacznie wolnościowej i równościowej filozofii liberalnej, na której opierała się koncepcja ustroju i ustawodawstwa na przestrzeni ostatnich trzydziestu lat. W miejsce ukierunkowanej na ochronę praw i wolności jednostki koncepcji liberalnego państwa prawa podejmowane są próby wprowadzenia podejścia komunitarnego, wzmacniającego funkcje i znaczenie zbiorowości w relacjach z jednostką. Co interesujące – i być może nieco zaskakujące – tendencje powyższe nie mają bynajmniej wyłącznie lokalnego, polskiego wymiaru. Pojawiają się w różnej formie i z różną intensywnością w debatach prowadzonych w wielu krajach, stanowiąc integralny element kryzysu filozofii liberalnej jako podstawy organizacji społeczności oraz struktury państwa⁵. W krajach Europy Środkowo-Wschodniej mają szczególnie kontekst społeczny, wiążą się bowiem z mniej lub bardziej uświadamianym sentymentem do okresu przedtransformacyjnego, gdy funkcjonowała uprzywilejowana forma prawnokarnej ochrony własności państwowej i społecznej.

W tym stanie rzeczy uzasadnionym wydaje się podjęcie próby analizy aktualnego stanu normatywnego w zakresie ochrony własności

---

4 Trzeba jednak zaznaczyć, że tego typu tendencjom towarzyszy także dążenie do zapewnienia równości ochrony mienia poprzez poszerzenie zakresu ochrony niektórych przypadków mienia prywatnego na obszary pozbawione dotychczas pełnej ochrony. Przejawem takiego podejścia jest wprowadzona w ostatnim okresie zmiana tytułu rozdziału XXXVI k.k., mająca na celu rozciągnięcie zakresu kryminalizacji przewidzianych w nim typów przestępstwa na stosunki cywilnoprawne. W tym zakresie można zatem dostrzec dążenie do wzmocnienia ochrony mienia prywatnego, także w relacji do mienia państwowego lub społecznego. Ma to szczególne znaczenie w kontekście konstrukcji nadużycia zaufania oraz przestępstwa na szkodę wierzyciela.

5 Z perspektywy politologicznej zob. m.in. Y. Mounk, „Lud...

i praw majątkowych przysługujących państwu oraz innym podmiotom publicznym, a także rozważenie, czy w świetle obowiązujących przepisów Konstytucji RP z 1997 r., Kodeksu karnego z 1997 r. oraz pozostałych ustaw przewidujących przepisy represyjne istnieją możliwości uwzględniania we właściwy sposób publicznych funkcji własności i praw majątkowych bez konieczności dokonywania zmian normatywnych. Warto także rozważyć, czy zasadne są przejawy kwestionowania przyjmowanej przez lata swoiście bezwzględnie rozumianej zasady równości ochrony mienia i praw majątkowych, a w konsekwencji, czy uzasadnione byłoby odmienne podejście do mienia państwowego i społecznego, jako służącego do realizacji dobra wspólnego z jednej strony oraz do mienia i praw majątkowych przysługujących jednostce z drugiej. Próba analizy wskazanych wyżej zagadnień stanowić może podstawę oceny przyjmowanego paradygmatu ochrony własności i innych praw majątkowych, także w kontekście formułowanych społecznych oczekiwań zmierzających do jej wyraźnego zróżnicowania. Może okazać się przydatna także w perspektywie ewentualnych uzupełnień i modyfikacji przesłanek prawnokarnego wartościowania zachowań godzących we własność i inne prawa majątkowe, umożliwiających wzięcie pod uwagę społecznych funkcji własności państwa i podmiotów publicznych, ostatecznie zaś stać się podstawą racjonalizacji przyjmowanych w karnistyce sposobów podejścia do ochrony własności i mienia. Odniesienie się do zarysowanych wyżej kwestii wymaga jednak w pierwszej kolejności rekonstrukcji przesłanek, założeń i koncepcji kryminalnopolitycznych stanowiących podstawę aktualnego uregulowania w kodeksie karnym oraz innych ustawach podstaw odpowiedzialności za zamachy na własność i prawa majątkowe.

2. Podstawy karnoprawnej ochrony własności i praw majątkowych w kodeksie karnym z uwzględnieniem perspektywy historycznej

Aktualny stan prawnokarnej regulacji w zakresie ochrony własności oraz innych praw majątkowych stanowi konsekwencję złożonych zdarzeń z przeszłości, rzutujących na podejście prawodawcy do konstruowania

przepisów związanych z podstawami prawnokarnej reakcji na zamachy skierowane przeciwko mieniu⁶. Analizując to zagadnienie, nie można stracić z pola widzenia w pewnym sensie zaskakującego faktu, iż zmiany ustrojowe nie miały w początkowym okresie żadnego wpływu na konstrukcje zamieszczone w kodeksie karnym. Uchwalona w 1969 roku ustawa karna, oparta na socjalistycznych koncepcjach ochrony mienia i szczególnym statusie własności uspołecznionej oraz państwowej⁷, została zachowana bez istotniejszych zmian w nowych warunkach ustrojowych i gospodarczych. W początkowym okresie po transformacji ustrojowej w obszarze prawa karnego nie dostrzegano bowiem pilnej potrzeby wprowadzania nowych rozwiązań, przyjmując, że inne obszary prawa wymagają szybszej i głębiej sięgającej modyfikacji. Uznawano, że ukształtowane w poprzednim systemie prawo karne, także w zakresie ochrony mienia oraz obrotu gospodarczego, umożliwia – z uwagi na właściwości konstrukcyjne przepisów typizujących – przeprowadzenie niezbędnych zbiegów korygujących poprzez adaptacyjną wykładnię, odwołującą się do zmienionych zasad ustrojowych oraz regulacji konstytucyjnych wyrażających zmodyfikowaną aksjologię całego systemu prawa⁸. Takiemu przeświadczeniu sprzyjało zapewne to, że w odniesieniu do ogólnych podstaw odpowiedzialności karnej Kodeks karny z 1969 r., choć uchwalony w szczytowym okresie funkcjonowania socjalistycznego państwa, oparty był na założeniach i konstrukcjach zasadniczo zaczerpniętych z Kodeksu karnego z 1932 r. Stąd też w sferze karnistycznych rudymetów nie zachodziły pilne potrzeby wprowadzania zmian wynikających z transformacji ustrojowej⁹. W zakresie podstaw odpowiedzialności karnej uregulowania zamieszczone

6 Zob. w szczególności rozważania A. Lityńskiego, w: *System...*, s. 348 i n.; R. Zawłocki, w: *System...*, s. 30 i n.; M. Dąbrowska-Kardas, P. Kardas, w: *Kodeks...*, s. 28 i n.

7 Zob. szerzej A. Lityński, w: *System...*, s. 348 i n.; R. Zawłocki, w: *System...*, s. 30 i n.

8 Takie podejście było jednak kontestowane w doktrynie prawa karnego, w której wskazywano w szczególności na nieadekwatność konstrukcji służących tzw. wzmożonej ochronie mienia publicznego (społecznego). W tym postulowano wprowadzenie szybkich i zarazem z perspektywy systemowej „punktowych” zmian, sprowadzających się do uchylenia przepisów chroniących własność uspołecznioną i przyjęcia w ten sposób zasady równej ochrony niezależnie od podmiotu, któremu przysługują naruszane w wyniku popełnienia przestępstwa prawa do mienia.

9 Pozytywna ocena rozwiązań konstrukcyjnych zawartych w części ogólnej Kodeksu karnego z 1969 r. opierała się nie tylko na odwołaniu do rozwiązań nawiązujących do regulacji zawartych

w części ogólnej Kodeksu karnego z 1969 r., choć przyjęte w okresie funkcjonowania państwa realnego socjalizmu, z teoretycznej oraz dogmatycznej perspektywy mogły z powodzeniem być wykorzystywane w praktyce w zmienionych warunkach ustrojowych i gospodarczych, niejednokrotnie nawet bez konieczności sięgania do adaptacyjnej wykładni. Do dzisiaj, mimo uchwalenia w 1997 r. nowego kodeksu karnego, a następnie wprowadzenia do tej ustawy szeregu zmian, w zasadzie nie doszło tutaj do poważniejszych modyfikacji¹⁰.

Odrębną kategorię stanowiły rozwiązania zawarte w części szczególnej kodeksu karnego, wśród których – poza regulacjami pozbawionymi konotacji ideologicznej z uwagi na przedmiot ochrony (przykładem mogą być przepisy typizujące przestępstwa przeciwko życiu i zdrowiu czy przestępstwa przeciwko bezpieczeństwu w komunikacji) – odnaleźć można było regulacje ukształtowane w sposób silnie zdeterminowany poprzednią epoką. W obszarze karnoprawnej ochrony mienia oraz obrotu gospodarczego Kodeks karny z 1969 r. zawierał konstrukcje nasączone ideologicznie, oparte na szczególnym statusie i wynikającej z niego obostrzonej prawnokarnej ochronie ustroju gospodarczego, instytucji państwowych, mienia oraz socjalistycznych zasad prowadzenia działalności gospodarczej.

W sferze związanej z własnością konstrukcje zawarte w k.k. z 1969 r. zasadały się na specjalnym statusie oraz obostrzonej ochronie własności państwowej i społecznej, jako majątkowych podstawach ustrojowych

---

w k.k. z 1932 r. ale także na przekonaniu, że kwestie związane z regulacjami zawartymi w części szczególnej można rozwiązać poprzez adaptacyjną wykładnię.

10 Jedynie tytułem przykładu wskazać można na rozwiązania dotyczące podstaw odpowiedzialności za współdziałanie w popełnieniu przestępstwa, model rozstrzygnięcia zagadnienia zbiegu przepisów, błędu co do faktu i co do prawa, niepoczytalności, by dostrzec, że regulacje k.k. z 1997 r. oparte są na tych samych teoretycznych i dogmatycznych założeniach, które leżały u podstaw regulacji zawartych w Kodeksie karnym z 1969 r., a wcześniej w Kodeksie karnym z 1932 r. W zakresie tzw. części ogólnej prawa karnego mamy zatem w Polsce do czynienia z daleko idącą stałością rozwiązań, trwających bez większych zmian niezależnie od radykalnych czasami transformacji ustrojowych i gospodarczych. Model podstaw odpowiedzialności karnej wytrzymał najpierw próbę czasu w okresie po II wojnie światowej, gdy radykalnie przekształcano strukturę państwa i społeczeństwa, pozostawiając jednak konstrukcje części ogólnej kodeksu karnego w zasadniczej części bez większych zmian, następnie zaś przeszedł pomyślnie kolejny test po zmianie ustrojowej z 1989 r., kiedy zachowano konstrukcje k.k. z 1969 r., oparte w zasadniczej części na rozwiązaniach k.k. z 1932 r.

państwa¹¹. W zakresie ochrony obrotu gospodarczego – na socjalistycznych założeniach typowych dla tzw. scentralizowanej gospodarki uspołecznionej. W konsekwencji w rozdziałach części szczególnej Kodeksu karnego zawierających przestępstwa służące ochronie mienia oraz obrotu gospodarczego znajdowały się przepisy typizujące z trudem nadające się do stosowania w zmienionych warunkach ustrojowych i gospodarczych.

W zakresie ochrony mienia komplikacje wywoływały rozwiązania oparte na zwiększonej represyjności zamachów na mienie uspołecznione, przejawiającej się zasadniczo w dwóch obszarach. Po pierwsze, w istnieniu szczególnych przepisów typizujących pewne rodzaje zamachów powiązanych ściśle z mieniem uspołecznionym, niemających swoich odpowiedników w zakresie ochrony mienia prywatnego. Po wtóre, w odmiennym sposobie ukształtowania sankcji, surowszych w perspektywie ustawowego zagrożenia w przypadku typów kryminalizujących zamachy na mienie uspołecznione, uzasadnianych podmiotem, któremu przysługiwały prawa do mienia oraz łączącą się z tym potrzebą uwzględnienia przy wymiarze kary okoliczności związanych ze społecznymi konsekwencjami zamachu¹².

W zakresie ochrony obrotu gospodarczego w kodeksie karnym funkcjonowały konstrukcje typizujące zamachy na socjalistyczne zasady gospodarowania, chroniące gospodarkę scentralizowaną, opartą na wykorzystywaniu własności państwowej, kryminalizujące m.in. zachowania będące przejawem wolności gospodarowania, w szczególności w zakresie działalności handlowej. Ponadto w sferze ochrony obrotu gospodarczego w systemie brak było przepisów mogących stanowić podstawę ochrony reguł gospodarki wolnorynkowej oraz swoistych form prawnych stanowiących podstawę określonego rodzaju zdarzeń gospodarczych. Kodeks

11 Por. też A. Lityński, w: *System...*, s. 348 i n.; R. Zawłocki, w: *System...*, s. 30 i n.

12 Niezależnie od krytycznego spojrzenia na ustawodawstwo karne okresu realnego socjalizmu warto zauważyć, że szczególna karnoprawna ochrona mienia uspołecznionego opierała się na wyeksponowaniu wspólnotowej funkcji mienia. Istotniejsze w tym przypadku było to, jakie było funkcjonalne przeznaczenie mienia, niż to, co historycznie wiąże się z prawem własności. Paradoksalnie po latach koncepcja funkcjonalnego spojrzenia na mienie w kontekście regulacji konstytucyjnej może okazać się interesującą podstawą rekonstrukcji karnistycznego sposobu opisu podstaw ochrony mienia. Zob. w tej kwestii rozważania zamieszczone w dalszej części niniejszego opracowania.

karny z 1969 r. nie przewidywał typów umożliwiających adekwatną reakcję na związane z wolnym rynkiem przejawy zachowań patologicznych, które nie występowały w gospodarce socjalistycznej¹³.

Mimo tych wadliwości regulacji kodeksu karnego w zakresie ochrony mienia oraz obrotu gospodarczego początkowo nie wprowadzono w tym zakresie poważniejszych zmian. Pierwszym przejawem modyfikacji rozwiązań karnoprawnych w analizowanych obszarach było uchwalenie w 1994 r. szczególnej ustawy o ochronie obrotu gospodarczego, zawierającej przepisy penalizujące zachowania godzące w zasady prowadzenia działalności gospodarczej. Wówczas pojawiły się w polskim systemie prawa karnego regulacje typizujące przestępstwo nadużycia zaufania, oszustwa kredytowego oraz subwencyjnego, prania brudnych pieniędzy oraz zamachów na szkodę wierzyciela. Przyjęte w tej ustawie rozwiązania zasadniczo zaczerpnięto z opracowywanego od 1989 r. projektu nowego kodeksu karnego. Konstrukcyjnie nawiązywały do przepisów Kodeksu karnego z 1932 r., w pewnym zakresie stanowiły *novum* w zakresie ochrony wartości narażonych w związku ze zjawiskami patologicznymi w obrocie gospodarczym, oparte były na wzorcach zaczerpniętych w ustawodawstwach karnych państw Europy Zachodniej, w szczególności zaś Niemiec. Przykładem takiego rozwiązania jest funkcjonująca do dzisiaj w polskim systemie prawa karnego konstrukcja przestępstwa prania brudnych pieniędzy, stanowiąca pierwotnie kalkę rozwiązania niemieckiego¹⁴.

---

13 Uzasadniając potrzebę wprowadzenia szczególnych przepisów typizujących zamachy w sferze obrotu gospodarczego podkreślano w tamtym czasie, że: „nie ulega wątpliwości, że przy zwalczaniu nowych zjawisk patologicznych – w sytuacjach najbardziej karygodnych, gdy z premedytacją łamane są podstawowe zasady uczciwego obrotu gospodarczego – sięgać trzeba po sankcje karne. Odwoływanie się jednak w takich wypadkach do starych, odziedziczonych po poprzednim ustroju przepisów prawnokarnych, nastawionych na ochronę gospodarki niedoboru, a nie przystosowanych do ochrony obrotu wolnorynkowego, bardzo często okazywało się bezskuteczne – trafiało w próżnię. Powstała pilna potrzeba wprowadzenia w tym zakresie nowej regulacji prawnokarnej, takiej, która stwarzałaby solidne podstawy do karania za nowe przejawy przestępczości gospodarczej. Odpowiedzią na tę potrzebę są przepisy ustawy z dnia 12 października 1994 r. o ochronie obrotu gospodarczego i zmianie niektórych przepisów prawa karnego” – K. Buchała, P. Kardas, J. Majewski, W. Wróbel, *Komentarz...*, s. 3.

14 Zob. W. Wróbel, w: K. Buchała, P. Kardas, J. Majewski, W. Wróbel, *Komentarz...*, s. 82 i n.

Zasady karnoprawnej ochrony mienia oraz obrotu gospodarczego ostatecznie ukształtowano wraz z wejściem w życie Kodeksu karnego z 1997 r. Regulacje w tym zakresie ukształtowano wzorując się zasadniczo na rozwiązaniach Kodeksu karnego z 1932 r. Najważniejsze przepisy typizujące zgrupowano w rozdziałach XXXV i XXXVI Kodeksu karnego¹⁵. W perspektywie ochrony mienia przyjęte wówczas regulacje, obowiązujące w zasadniczym zrębie do dzisiaj¹⁶, opierały się na zasadzie pełnego zrównania wszelkich form własności, czego konsekwencją był brak rozróżnienia sposobów popełnienia przestępstwa w zależności od podmiotu (formy) własności¹⁷. Poprzez ten zabieg symbolicznie i normatywnie odstępowano od modelu socjalistycznej ochrony, przywracając mieniu prywatnemu równy z mieniem publicznym status. Kodeks karny oparty jest na zasadzie pełnej równości ochrony wszelkich form własności mienia, realizując wyrażoną w art. 64 ust. 1 Konstytucji RP zasadę, według której: „Własność, inne prawa majątkowe oraz prawo dziedziczenia podlegają równej dla wszystkich ochronie prawnej”. Jak podkreślano w uzasadnieniu projektu nowego kodeksu karnego: „przyjęte w nim rozwiązania legislacyjne zrywają z przejawiającą się w ustawodawstwie PRL regułą wzmożonej ochrony mienia społecznego i znacznie słabszej karnoprawnej ochrony mienia indywidualnego (prywatnego). (...) Kodeks

15 Trzeba jednak pamiętać, że przepisy służące ochronie mienia i praw majątkowych znajdują się także w innych rozdziałach części szczególnej kodeksu karnego, a także w kodeksie karnym skarbowym (głównie w sferze ochrony interesów majątkowych Skarbu Państwa związanych z daninami publicznymi) oraz szeregu ustaw szczegółowych. Ochrona mienia jest zatem w świetle aktualnie obowiązujących przepisów prawa karnego mocno zdwersyfikowana i zróżnicowana. We wszystkich aspektach opiera się jednak na tych samych założeniach, wynikających z ustrojowych funkcji mienia i własności, powiązanych z realizacją różnorodnych postaci interesu publicznego. Zasada się także na negacji, właściwej dla modelu państwa realnego socjalizmu, preferencji mienia państwowego i społecznego oraz wyraźnej deprecjacji, we wszystkich dających się pomyśleć obszarach, mienia i własności prywatnej.

16 Wprowadzane na przestrzeni lat zmiany nie odnosiły się do zasadniczych elementów konstrukcyjnych poszczególnych typów przestępstw, co umożliwiło pominięcie prezentowania w tym miejscu szczegółowego wyliczenia oraz charakterystyki wprowadzanych modyfikacji do rozdziałów XXXV i XXXVI k.k. z 1997 r.

17 Jednoznacznie tę kwestię ujmowano w uzasadnieniu rządowego projektu kodeksu karnego, wskazując, że: „kodeks z 1997 r. w pełni zrównuje ochronę wszelkich form własności. W konsekwencji nie rozróżnia sposobów popełnienia przestępstwa, w zależności od formy własności («zagarnia»)” – *Nowe...*, s. 206.

karny z 1997 r. zawiera jednorodną kategorię przestępstw przeciwko mieniu, których przedmiotem w odniesieniu do każdego typu przestępstwa może być zarówno mienie prywatne (cudze), jak i mienie społeczne¹⁸. W konsekwencji model prawnokarnej reakcji na zamachy na mienie determinuje to, że z punktu widzenia podmiotu, któremu przysługują stanowiące przedmiot zamachu składniki mienia, obowiązujące przepisy nie rozróżniają w żadnym zakresie ani podstaw, ani też konsekwencji odpowiedzialności karnej. Kodeks karny nie przewiduje także żadnych odmienności w zakresie ochrony mienia z punktu widzenia sposobów dokonywania zamachów na jego składniki, w tym w szczególności nie charakteryzuje w żadnym przypadku podstaw odpowiedzialności karnej w taki sposób, iż popełnienie przestępstwa możliwe było jedynie w odniesieniu do określonego typu relacji do mienia (lub też, jak określano to w okresie obowiązywania k.k. z 1969 r., formy własności). Z tych względów regulacja zawarta w rozdziale XXXV k.k. nie rozróżnia zamachów na mienie z punktu widzenia prawnego statusu mienia, w szczególności zaś nie różnicuje ochrony mienia prywatnego i publicznego (społecznego, państwowego, komunalnego).

Zarazem z punktu widzenia podstaw kryminalizacji zamachów na mienie przyjęte w 1997 r. rozwiązania opierają się na przekonaniu, wedle którego: „mienie stanowi istotną wartość społeczną, będącą podstawą prawidłowego i pożądanego porządku społecznego, gospodarczego oraz politycznego. Karnoprawną ochrona jest zatem wprowadzana nie z uwagi na szkodliwość indywidualną zamachów na mienie, lecz szkodliwość społeczną, ta ostatnia zaś mierzona jest nie wartością indywidualną mienia, lecz wartością społeczną tego dobra¹⁹. Społeczny aspekt ochrony mienia, stanowiący podstawę i uzasadnienie kryminalizacji zamachów na to dobro, wyjaśniany jest poprzez wskazanie, że: „wartość społeczna powiązana z mieniem wyraża się w ogólnospołecznym poczuciu nienaruszalności własności i innych prawa majątkowych. Poczucie to stanowi podstawę prawidłowych i pożądaných relacji społeczno-ekonomicznych²⁰”.

---

18 M. Dąbrowska-Kardas, P. Kardas, w: *Kodeks...*, s. 25–26.

19 R. Zawłocki, w: *System...*, s. 30 i n.

20 R. Zawłocki, w: *System...*, s. 30 i n.

3. Konstytucyjne aspekty prawnokarnej ochrony własności (mienia)

Przewidziane w Kodeksie karnym z 1997 r. zasady ochrony własności i mienia mają swoje zakorzenienie w regulacjach konstytucyjnych. Szczególną rolę w objaśnianiu przyjętego modelu odgrywają: art. 21 ust. 1 Konstytucji RP, zgodnie z którym „Rzeczpospolita Polska chroni własność i prawo dziedziczenia” oraz art. 20 stanowiący, że: „Społeczna gospodarka rynkowa oparta na wolności działalności gospodarczej, własności prywatnej oraz solidarności, dialogu i współpracy partnerów społecznych stanowi podstawę ustroju gospodarczego Rzeczypospolitej Polskiej”. Dopelnieniem wskazanych przepisów jest art. 64 Konstytucji RP, statuujący, że: „Każdy ma prawo do własności, innych praw majątkowych oraz prawo dziedziczenia” (ust. 1), przesądzający, że: „własność, inne prawa majątkowe oraz prawo dziedziczenia podlegają równej dla wszystkich ochronie prawnej” (ust. 2) oraz stanowiący, że: „własność może być ograniczona tylko w drodze ustawy i tylko w zakresie, w jakim nie narusza ona istoty prawa własności” (ust. 3). Z powyższych regulacji wywodzi się, że: „własność (mienie) to dobro konstytucyjne, które stanowi nie tylko podstawę gospodarki, ale jest również jedną z podstawowych instytucji wyznaczających Rzeczpospolitą Polskę jako państwo prawne”²¹. Przyjmuje się ponadto, że art. 64 ust. 2 Konstytucji RP nakłada na władze publiczne obowiązek zapewnienia prawnej ochrony własności, czego konsekwencją jest: po stronie ustawodawcy – powinność ustanowienia regulacji prawnych w dostateczny sposób zabezpieczających ochronę tych praw, zaś po stronie władzy wykonawczej i sądowniczej – zapewnienie właściwego i efektywnego egzekwowania owych regulacji²².

Przyjmowane przez przedstawicieli nauki prawa karnego stanowisko co do podstaw, zakresu oraz jednorodności (równości) ochrony własności (mienia) z reguły nie łączy się z pogłębioną analizą konstytucyjnych regulacji. W piśmiennictwie i orzecznictwie eksponuje się przede wszystkim zasadę równej ochrony mienia. W szczególności zaś przeciwstawia tę zasadę przyjmowanemu w poprzednim systemie modelowi

21 R. Zawłocki, w: *System...*, s. 28; B. Banaszek, w: *Konstytucyjne...*, s. 32 i n.

22 R. Zawłocki, w: *System...*, s. 30; L. Garlicki, w: *Konstytucja...*, s. 15.

uprzywilejowanego statusu i ochrony mienia publicznego (państwowego czy też uspołecznionego). Zarazem dla karnistów zdaje się nie mieć większego znaczenia złożoność i różnorodność konstytucyjnej regulacji odnoszącej się do własności, a także możliwość wyodrębnienia na poziomie ustawy zasadniczej trzech rodzajów własności: prywatnej, komunalnej oraz państwowej. Własność postrzegana jest jako kategoria jednorodna²³, co z perspektywy subsydiarnej funkcji prawa karnego zdaje się wystarczająco wyjaśniać brak uzasadnienia i potrzeby różnicowania jej ochrony.

Tymczasem zawarte w Konstytucji przepisy odnoszące się do własności są mocno zróżnicowane, zarówno co do treści, jak i umieszczenia w strukturze ustawy zasadniczej, a w konsekwencji powiązania z instytucjami i zasadami ustrojowymi²⁴. Ich analiza pozwala dostrzec szereg swoistości związanych z konstytucyjnym ujęciem własności, których uwzględnienie rzutować może na sposób określenia modelu karnoprawnej ochrony.

Próbując nieco bliżej scharakteryzować konstytucyjne ujęcie własności, warto wskazać, że do kwestii tej odnoszą się bezpośrednio przepisy: art. 20, art. 21, art. 64 i art. 165 Konstytucji RP. Pośrednio problematyka własności pojawia się w przepisach art. 46 i art. 218 Konstytucji RP.

Przepisy art. 20 i art. 21 stanowią element charakteryzujący podstawowe zasady ustrojowe Rzeczypospolitej Polskiej. Zawarte w nich postanowienia odnoszą się do dwóch kwestii istotnych z punktu widzenia prawnokarnej ochrony mienia. Po pierwsze, wskazania, że podstawą społecznej gospodarki rynkowej jako wartości ogólnej, stanowiącej bez wątpliwości elementem dobra wspólnego, jest własność prywatna. Po wtóre, wyrażenia konstytucyjnej zasady ochrony własności i prawa

---

23 Karniści zdają się przyjmować, że z podobnego przedmiotu ochrony własności: prywatnej, komunalnej i państwowej wynika ten sam zakres i sposób ochrony. To założenie można na płaszczyźnie konstytucyjnej kwestionować.

24 Należy wskazać, że rozwiązania odnoszące się do własności, zawarte w art. 20 i art. 21, zamieszczone zostały w Konstytucji RP w rozdziale I „Rzeczpospolita”; art. 46 i art. 64 w rozdziale „Wolności, prawa i obowiązki człowieka i obywatela”; art. 165 w rozdziale „Samorząd terytorialny”; zaś art. 218 w rozdziale „Finanse publiczne”. Strukturalne usytuowanie poszczególnych przepisów odnoszących się do własności ma znaczenie na płaszczyźnie ich wykładni.

dziedziczenia. Jakkolwiek przepisy Konstytucji wyodrębniają inne jeszcze niż prywatna typy (rodzaje) własności, podstawa ustroju gospodarczego państwa oparta została na własności prywatnej²⁵. Własność prywatna stanowi podstawę ustroju gospodarczego opartego na konkurencji oraz wolności w dysponowaniu i wykorzystywaniu składników majątkowych, sprzyjającej samodzielności i efektywności gospodarowania²⁶. Właściwe ukształtowanie oraz funkcjonowanie gospodarczego ustroju państwa, a tym samym podstawy dobrostanu wszystkich jego obywateli, zasadza się na wykorzystywaniu własności prywatnej.

Powiązanie przepisów art. 20 i art. 21 Konstytucji RP pozwala wyeksponować związki ochrony własności prywatnej z ochroną społecznej gospodarki rynkowej. Własność prywatna traktowana jest jako jeden z elementów wyznaczających zasady ustrojowe Rzeczypospolitej jako demokratycznego państwa prawa. Podlega ochronie ze względu na ogólne, społeczne wartości, jako element współkształtujący i umożliwiający realizację dobra wspólnego – rozumianego nie tylko w perspektywie gospodarowania, stanowiącego ekonomiczną podstawę funkcjonowania społeczeństwa i państwa, ale także z punktu widzenia organizacji struktury społecznej. Własność jako prawo stanowi podstawę ukształtowania i funkcjonowania szeregu instytucji społecznych, a tym samym współistnienia jednostek. Można dostrzec, że przepisy konstytucyjne odnoszące się do własności, w szczególności zaś art. 20 Konstytucji RP, nawiązują nie tyle i nie tylko do własności jako prawa przysługującego jednostce, ale do jej społecznego znaczenia i funkcji.

Własność to prawo, z którym łączą się określonego typu powinności. Zasadnicze znaczenie ma wskazywane powyżej powiązanie społecznej gospodarki rynkowej z własnością prywatną. Takie podejście ma na płaszczyźnie konstytucyjnej swoiste uzasadnienie związane z momentem transformacji ustrojowej, gdy nawiązując do liberalnej filozofii politycznej i gospodarczej, zrezygnowano z oparcia ustroju gospodarczego

25 Warto zaznaczyć, że w art. 20 w zakresie podstaw społecznej gospodarki rynkowej nie odwołano się do własności komunalnej lub państwowej, choć takie kategorie własności można wyodrębnić odwołując się do przepisów art. 165 i art. 218 Konstytucji RP.

26 Zob. szerzej K. Zaradkiewicz, w: *Konstytucja...*, s. 561 i n.; J. Oniszczyk, *Konstytucja...*, s. 214 i n.

na własności państwowej²⁷. Rozwój własności prywatnej jest jednym z celów polityki państwa, co wynika m.in. z uznania jej za podstawę ustroju gospodarczego, społecznej gospodarki rynkowej. Stanowi wartość społeczną, z którą związane są określonego typu zobowiązania, podlegającą ochronie z uwagi na społeczne i gospodarcze funkcje. Własność prywatna jest postrzegana jako wolność majątkowa powiązana z adresowanym do państwa nakazem jej prawnej ochrony. W perspektywie konstytucyjnej jest to prawo, którego istota sprowadza się do zakazu ingerencji w wolność majątkową. Pozwala to wyodrębnić pozytywny i negatywny aspekt własności. Zamachy na własność, choć bezpośrednio ukierunkowane są na podmiot, któremu to prawo przysługuje, wywołują w każdym przypadku szersze, społeczne konsekwencje. W tym kontekście Konstytucja stanowi podstawę do wzmocnienia prezentowanej w piśmiennictwie karnistycznym tezy, iż własność postrzegana jest w systemie prawa jako istotna wartość społeczna, a także, że to właśnie jej społeczne znaczenie i funkcja stanowią uzasadnienie kryminalizacji zamachów skierowanych przeciwko własności.

Zgoła inaczej ujmowane są w Konstytucji dwa pozostałe rodzaje własności: komunalna i państwowa. Zgodnie z treścią art. 165 Konstytucji: „Jednostki samorządu terytorialnego mają osobowość prawną. Przysługują im prawo własności i inne prawa majątkowe”. Własność komunalna stanowi swoiste prawo zorientowane celowościowo, którego gwarancją są określone źródła dochodów. Umożliwia realizację celów samorządu terytorialnego, komplementarnych wobec celów i zadań państwa. Jest podporządkowana zadaniom samorządu terytorialnego i z tego punktu widzenia istotnie różni się od wolnościowo ujętej własności prywatnej.

Własność państwowa z kolei stanowi instrument realizacji celów publicznych, dobra wspólnego oraz zasad konkretyzujących dobro wspólne. Wyrazem takiego podejścia jest treść art. 218 Konstytucji, stanowiący, że: „Organizację Skarbu Państwa oraz sposób zarządzania majątkiem Skarbu Państwa określa ustawa”. Jak podkreśla się w orzecznictwie TK oraz

---

27 Takie podejście miało swoje dalej idące konsekwencje. W szczególności przyjmowano, że prywatyzacja stanowi jeden z celów transformacji i zarazem sposób dojścia do pożądanej struktury własnościowej, opartej na wstrzemięźliwym podejściu do własności państwowej, wyrażającym się m.in. zakazem powrotu do dominacji własności państwowej.

doktrynie prawa konstytucyjnego, służy realizacji wszystkich konstytucyjnych celów i funkcji państwa. Nie ma charakteru prawa, lecz korzysta z analogicznej jako prawo ochrony, o czym przesądza treść powołanego wyżej art. 218 Konstytucji.

Zarówno w przypadku własności komunalnej, jak i państwowej, znaczenie ma ich ściśle powiązanie z funkcjami realizowanymi przez państwo oraz samorząd terytorialny. Są z tego powodu swoiście subsydiarne, kluczowe znaczenie ma w przypadku własności komunalnej i państwowej stworzenie podstawy do realizacji zadań publicznych. Własność stanowi źródło albo środek umożliwiający spełnienie konstytucyjnych powinności państwa i samorządu terytorialnego w zakresie celów publicznych. Uprawnione wydaje się twierdzenie, że własność państwowa jest instrumentem służącym do wypełniania konstytucyjnych celów państwa, służy realizacji dobra wspólnego.

W tym sensie obie odmiany własności nie mają samodzielnego charakteru i statusu, lecz są instrumentalnie podporządkowane realizacji celów publicznych. To przeznaczenie własności państwowej i komunalnej determinuje i wyznacza zakres prawnej ochrony.

W konsekwencji z perspektywy konstytucyjnej z trzema wyodrębnianymi rodzajami własności, tj. prywatną, komunalną oraz państwową, związany jest odmienny sposób i zakres ochrony. Własność prywatna stanowi podstawową kategorię służącą do organizacji struktury społecznej. Jest społeczną wartością umożliwiającą realizację różnorodnych celów i z tego przede wszystkim powodu podlega ochronie. Stałość i nienaruszalność własności prywatnej jest podstawą kształtowania pożądanych relacji społeczno-ekonomicznych, w tym niezwykle istotnej społecznej gospodarki rynkowej. W aspekcie własności prywatnej ochronie podlega wolność majątkowa, rozumiana jako prawo swobodnego dysponowania mieniem. Własność komunalna, rozumiana jako szczególne prawo konstytucyjne, ujęta jest celowościowo. Z kolei własność państwowa nie jest postrzegana jako prawo, lecz instrument umożliwiający realizację konstytucyjnych celów i funkcji państwa. Własność państwowa ma kluczowe znaczenie z punktu widzenia realizacji konstytucyjnych funkcji państwa. W przypadku własności prywatnej można mówić o ochronie prawa o wolnościowej istocie, mającego znaczenie w perspektywie społecznej.

W przypadku własności komunalnej i państwowej punktem odniesienia jest interes publiczny.

Z perspektywy konstytucyjnej warto wskazać na możliwość występowania kolizji między poszczególnymi rodzajami własności. W szczególności zaś potencjalne konflikty horyzontalne pomiędzy własnością prywatną a własnością państwową lub komunalną, a także konflikty wertykalne pomiędzy własnością państwową oraz samorządową. Na płaszczyźnie konstytucyjnej można poszukiwać wskazówek co do sposobu rozwiązywania tego typu kolizji, w szczególności zaś poprzez uwzględnienie funkcji i celów poszczególnych rodzajów własności. Zasadniczo o zakresie i stopniu ochrony własności komunalnej i państwowej decyduje związany z nimi instrumentalnie interes publiczny. To potrzeby wynikające z celów publicznych, których realizację umożliwia własność państwowa i komunalna, przesądzają o zakresie ochrony. W każdym przypadku kolizje między poszczególnymi rodzajami własności rozwiązywane są w oparciu o skomplikowaną procedurę ważeńiową, w której szczególną rolę odgrywa zawsze pozytywny i negatywny aspekt związany z ochroną własności prywatnej.

4. Karnoprawna perspektywa ochrony własności

Przyjęte w kodeksie karnym założenia ochrony własności (mienia) respektują przedstawione powyżej konstytucyjne zasady. Zamieszczone w kodeksie karnym konstrukcje nie rozróżniają wyodrębnianych na gruncie konstytucyjnym rodzajów własności na płaszczyźnie typizacji, opierając się na zasadzie równej, jednolitej dla wszystkich rodzajów własności ochrony. Własność – niezależnie od podmiotu, któremu przysługuje – jest w prawie karnym chroniona jako istotna wartość społeczna, w której perspektywa podmiotu uprawnionego – jednostki w kontekście własności prywatnej, samorządu w perspektywie własności komunalnej oraz państwa w perspektywie własności państwowej – nie odgrywa na płaszczyźnie przepisów typizujących istotnej roli. Kryminalizacja zamachów na własność i inne prawa majątkowe oparta jest na koncepcji ochrony zasobów majątkowych (mienia) w kontekście swobody dysponowania, a także możliwości realizacji określonych

celów przez podmiot, któremu przysługuje to prawo²⁸. Zestawiając przyjęte w kodeksie karnym konstrukcje służące do ochrony własności z konstytucyjnym ujęciem własności prywatnej, komunalnej oraz państwowej łatwo dostrzec, że prawo karne oparte jest na daleko idącym ujednoczeniu. Podstawowe konstrukcje typizujące, służące do kryminalizacji zamachów na własność i mienie, mają uniwersalny charakter, służą ochronie każdego z konstytucyjnie wyróżnianych typów (rodzajów) własności²⁹. Zarazem karnoprawna ochrona własności opiera się na społecznym znaczeniu i funkcji tego prawa, uwzględniającym nie tylko aspekt związany z wolnością korzystania i dysponowania mieniem przez osoby uprawnione, ale także aspekty społeczne tego prawa, w tym zwłaszcza szczególne zobowiązania. Społeczna funkcja własności jako podstawa karnoprawnej ochrony uzasadnia jednolite podejście. W perspektywie prawa represyjnego nie ma bowiem większego znaczenia to, czy własność służyć ma ukształtowaniu określonych relacji społecznych na płaszczyźnie majątkowej, rozwojowi społecznej gospodarki rynkowej, realizacji celów publicznych na płaszczyźnie samorządowej czy też celów państwa w zakresie interesu publicznego oraz dobra wspólnego. W każdym ze wskazanych wyżej obszarów własność powiązana jest ze społecznymi wartościami, jej znaczenie wykracza poza jednostkową perspektywę. Zamach na własność jest w powyższym kontekście zawsze zamachem na wartości społeczne. W każdym przypadku podobny jest przedmiot potencjalnego zamachu. Każda z wyróżnianych konstytucyjnie form własności służy realizacji określonych publicznych celów i wartości. Żadna z konstytucyjnych funkcji własności nie uzasadnia różnicowania zakresu i stopnia karnoprawnej ochrony, w tym w szczególności uprzywilejowania własności państwowej wyłącznie z uwagi na podmiot, któremu przysługuje to prawo. Z perspektywy prawa karnego, którego celem jest ochrona uznawanych za cenne społecznych dóbr, istotne jest bowiem nie to, komu przysługuje określone prawo, lecz konsekwencje wynikające z ewentualnego zamachu. To nie podmiot

---

28 Co kwestii terminologicznych zob. m.in. Z. Wiernikowski, *O pojęciu...*, s. 200 i n.; T. Tyburcy, *Mienie...*, s. 70 i n.

29 Służy temu m.in. wykorzystywana w przepisach typizujących terminologia; zob. w tej kwestii m.in. Z. Wiernikowski, *O pojęciu...*, s. 207 i n.

uprawniony, ale skutki zamachu przesądzają bowiem o sposobie karnoprawnej reakcji.

W kontekście prezentowanych postulatów powrotu do szczególnej, uprzywilejowanej ochrony własności państwowej i komunalnej, istotne znaczenie ma wynikająca z regulacji konstytucyjnych społeczna i ustrojowa funkcja własności prywatnej. Jej ochrona nie wynika wyłączenie ze znaczenia własności dla podmiotu, któremu przysługuje to prawo, ale z jej społecznej funkcji. W aspekcie karnistycznym istotne znaczenie ma powiązanie własności prywatnej ze społeczną gospodarką rynkową, własności komunalnej z celami i funkcjami samorządu terytorialnego, własności państwowej z realizacją podstawowych wartości konstytucyjnych.

Z tego punktu widzenia własność prywatna nie różni się od własności państwowej i komunalnej, także podporządkowanych realizacji celów publicznych. Zasadę równej karnoprawnej ochrony własności wzmocnia tradycyjne ujęcie przepisów typizujących zamachy na własność i mienie. Zasadniczo są zgrupowane w rozdziałach XXXV i XXXVI Kodeksu karnego. Określają przestępstwa o powszechnej charakterystyce podmiotu sprawczego, ujmując znamiona strony przedmiotowej w sposób umożliwiający ich realizację w odniesieniu do każdego z wyodrębnianych konstytucyjnie rodzajów własności. Konstrukcje typów przestępstw kryminalizujących zamachy na własność umożliwiają karnoprawną reakcję na wszelkie przejawy naruszeń tego prawa, niezależnie od podmiotu, któremu ono przysługuje (pokrzywdzonego). Służą ochronie własności we wszystkich aspektach i płaszczyznach. Mogą stanowić podstawę reakcji zarówno na klasyczne zamachy na własność dokonywane przez jednostkę, jak i bardziej złożone przypadki naruszenia własności w związku z możliwymi konfliktami o charakterze horyzontalnym. Z punktu widzenia funkcji przepisy typizujące zamachy na własność odgrywają istotną rolę regulacyjną, akcentując znaczenie i funkcje własności w demokratycznym państwie prawa³⁰.

---

30 W tym sensie prawo karnego spełnia funkcje instytucjonalne. Nawiązując do N. Mac Cormicka należy wskazać, że: „Legal institutions interface with politics and economics and are fundamental for the state and also for civil society. Criminal law is one essential part of the foundations

Przesądzają, że naruszenie własności w każdym przypadku pociąga za sobą znaczące negatywne konsekwencje społeczne. W tym kontekście, dostrzegając, iż z perspektywy konstytucyjnej własność państwowa nie ma zasadniczo związków z ustrojem gospodarczym, stanowi natomiast podstawę realizacji konstytucyjnych zadań państwa, natomiast podstawy ustroju gospodarczego związane są z własnością prywatną, brak jest podstaw do kwestionowania zasady równej ochrony własności lub twierdzenia, że brak szczególnych przepisów zwiększających zakres represji za zamachy na własność państwową lub komunalną traktować należy za mankament obowiązującej regulacji. W kontekście konstytucyjnych funkcji własności prywatnej, komunalnej i państwowej, a także możliwych form zamachu na to prawo, trudno doszukać się racjonalnych podstaw do odmiennego niż wynikające z zasady równości ukształtowania zasad prawnokarnej ochrony. Żadna z perspektyw, tj. perspektywa podmiotu, któremu przysługuje własność, perspektywa funkcji tego prawa, perspektywa możliwych form zamachu, wreszcie perspektywa wynikających z naruszenia własności konsekwencji nie uzasadnia zmiany modelu ochrony i powrotu do zasady uprzywilejowanego statusu oraz ochrony własności państwowej. Modyfikacje zmierzające w tym kierunku oznaczałyby pośrednio zakwestionowanie konstytucyjnie określonego ustroju, nie tylko gospodarczego, a także zagrożenie dla funkcji własności prywatnej w demokracji konstytucyjnej. Pośrednio wpływałyby na sposób rozwiązywania horyzontalnych kolizji między własnością prywatną a własnością państwową czy kolizji wertykalnych między własnością prywatną a własnością komunalną. Stanowiłyby także naruszenie międzynarodowych zobowiązań Rzeczypospolitej Polskiej, w tym w szczególności związanych ze standardem i modelem ochrony własności prywatnej wynikającym z Europejskiej Konwencji Praw Człowieka i Podstawowych Wolności, a także prawa Unii Europejskiej.

---

of social peace and thus of civil society” – N. McCormick, *Autobiographical Notes*, unpublished 2008, cyt. za C. Clarke, *Donald...*, s. 448–471.

5. Karnoprawne funkcje interesów ponadindywidualnych w procesie wyznaczenia stopnia społecznej szkodliwości zachowań godzących we własność oraz inne prawa majątkowe

Stanowisko negujące potrzebę i zasadność zróżnicowania – ze względu na podmiot, któremu przysługuje to prawo – karnoprawnej ochrony własności w ramach procesu typizacji nie oznacza, że nie istnieją możliwości i podstawy do różnicowania ocen jednostkowych przypadków. Szeroka rozpiętość granic ustawowego zagrożenia w przepisach typizujących zamachy na własność oraz funkcja określenia zawartości bezprawia (stopnia społecznej szkodliwości) konkretnego zachowania godzącego w tę wartość, umożliwiają adekwatną ocenę, a także odpowiednie zróżnicowanie konsekwencji zamachów na różne rodzaje własności wówczas, gdy w ramach ocenianego przypadku jest to uzasadnione rodzajem i rozmiarem szkody wynikającej z popełnienia przestępstwa. Jakkolwiek każdy z konstytucyjnie wyodrębnianych rodzajów własności związany jest ze społecznymi funkcjami, zaś ochrona własności służy ochronie ponadindywidualnych interesów, oczywista jest możliwość występowania różnic w zakresie konsekwencji wynikających z naruszenia własności. Rodzaj i zakres wynikających z naruszenia własności konsekwencji stanowi jeden z podstawowych czynników decydujących o stopniu społecznej szkodliwości, stanowiącego podstawę odpowiedzialności karnej zachowania. W każdym przypadku, gdy w wyniku zamachu na własność dochodzi jednocześnie do naruszenia szerszych interesów ponadindywidualnych, nie tylko możliwe, ale konieczne jest uwzględnienie tej okoliczności w procesie oceny stopnia społecznej szkodliwości zachowania sprawcy. Rodzaj i rozmiar wynikającej z zamachu na własność szkody oraz innego typu skutków, stanowią elementy różnicujące w pewnych wypadkach podstawę prawnokarnej kwalifikacji, w każdym zaś – niezależnie od kwalifikacji – przesądzające o charakterze karnoprawnej reakcji, a także rodzaju i rozmiarze konsekwencji na płaszczyźnie wymiaru kary i środków karnych. Wskazane w art. 115 § 2 k.k. kryteria oceny stopnia społecznej szkodliwości zachowania umożliwiają i zarazem nakazują różnicowanie na tej płaszczyźnie – a w konsekwencji także na płaszczyźnie wymiaru kary – poszczególnych przypadków zamachów na własność. W ramach modelu równej

i uniwersalnej karnoprawnej ochrony własności istnieją zatem szerokie możliwości różnicowania ocen jednostkowych przypadków. W tym zakresie prawo karne przewiduje adekwatne instrumenty umożliwiające odzwierciedlenie zaznaczających się także na płaszczyźnie konstytucyjnej pewnych odmienności co do sposobu i zakresu ochrony własności. Dostrzegając elementy uelastyczniające sposoby prawnokarnej reakcji, nie można jednak tracić z pola widzenia tego, że na gruncie konstytucyjnego zróżnicowania sposobów i zakresu ochrony poszczególnych rodzajów własności, najsilniejszą ochronę zagwarantowano własności prywatnej. Zarówno z tego względu, że jest ona ujmowana jako wolnościowe prawo podmiotowe, jak i z tego powodu, że wyraźnie charakteryzuje to prawo zarówno pozytywny, jak i negatywny aspekt. W przypadku zorientowanej celowościowo własności komunalnej negatywny aspekt ochrony jest zdecydowanie słabszy, zaś w zakresie własności państwowej chodzi raczej o dyrektywę programową. Konstytucyjna równość ochrony własności stanowi słuszną barierę przed jakimkolwiek uprzywilejowaniem państwa jako podmiotu, któremu przysługuje własność. Naruszenie, w związku z zamachem na własność, w szerokim zakresie ponadindywidualnych interesów, co niejednokrotnie łączyć się może z atakiem na własność państwową lub komunalną, nie uzasadnia zróżnicowania zakresu i stopnia ochrony na poziomie typizacji. Wyraźnie zaznaczająca się współcześnie tendencja do przewartościowania własności publicznej, odwołująca się do jej ponadindywidualnych funkcji i takich negatywnych konsekwencji zamachów, nie uzasadnia zmiany modelu karnoprawnej ochrony własności. Wzmożenie ochrony własności państwowej w prawie karnym stanowiłoby szkodliwy powrót do niechlubnej przeszłości.

Property Protection Rules in Criminal Law. On (II)legitimacy of Differentiating the Protection of Private and State Property in the Criminal Code at the Level of Description of Prohibited Acts

The study is devoted to the issue of the model of property protection in criminal law. Starting from the constitutional principles of property protection, article presents the constitutional typology of forms of ownership depending on the entity that owns the property. This is followed by an analysis of the normative

status, character, and functions of private, municipal and state property. Grounded on the principle of a social market economy based on private property, study provides an analysis of the social, economic and constitutional function of this form of ownership. In the next step article presents the status of communal property, its constitutional functions, and relations to private and state property. The study also contains the justification for the thesis on the functional approach to state property which, as a type of property, is not constitutional in its nature. In light of the analysis of the methods of infringement on the property and their social consequences, the author presents the justification of the thesis on the equal protection of all types of property in criminal law. He points out the arguments supporting the thesis that in the legal system based on the concept of social market economy there is no justification for differentiating the methods and forms of criminal law protection of property depending on the entity to which ownership is vested. From the perspective of the principle of legal protection, there are currently no grounds for differentiating criminal law protection of state or social property. The social functions of property are associated with every constitutional type of this right, which further justifies the thesis that property should be protected in an equal manner. Possible differentiation of the scope of responsibility for various attacks on property should be based on the assessment of the degree of social harmfulness of the act in relation to the circumstances of the evaluated case. The current criminal law protection of property guarantees adequate protection of this right in relation to all its varieties, as well as enables individualization and differentiation of the scope of criminal liability for attacks on the property depending on the features of a particular case.

Keywords: property, the Polish Constitution, the constitutional principle of property protection, the principle of equality, private property, communal property, state property, property functions, public interests, social harm, a market economy, property in the civil law sense, property in the constitutional sense, legal interest, subject of protection

Piotr Kardas – prof. dr hab. Kierownik Zakładu Prawa Karnego Porównawczego UJ, Przewodniczący Kolegium Redakcyjnego „Palestry”, stypendysta Fundacji Alexandra von Humboldta, Członek Komisji Prawniczej PAU, Członek Komisji Prawnej Oddziału Krakowskiego PAN, Przewodniczący Polskiej Delegacji w CCBE, Wiceprezes NRA.

Bibliografia

- Banaszkiewicz B., *Konstytucyjne prawo do własności*, w: *Konstytucyjne podstawy systemu prawa*, red. M. Wyrzykowski, Warszawa 2001.
- Buchała K., Kardas P., Majewski J., Wróbel W., *Komentarz do ustawy o ochronie obrotu gospodarczego*, Warszawa 1995.
- Clarke C., *Donald Neil MacCormick*, Biographical Memoirs of the Fellows of the British Academy 2012, XI.
- Dąbrowska-Kardas M., Kardas P., w: *Kodeks karny. Część szczególna. Tom III. Komentarz do art. 278–363*, red. A. Zoll, Warszawa 2016.
- Garlicki L., w: *Konstytucja Rzeczypospolitej Polskiej. Komentarz*, red. L. Garlicki, M. Zubik, t. I, Warszawa 2016.
- Kardas P., *Idealny zbieg przestępstw jako problem teoretyczny, dogmatyczny i kryminalnopolityczny*, „Czasopismo Prawa Karnego i Nauk Penalnych” 2014, rok XVIII, nr 3.
- Kardas P., *Kontrowersje wokół pojęcia „osoba pełniąca funkcję publiczną”. Rzecz o kreatywnej wykładni przyjmowanej w orzecznictwie oraz granicach zakreślowych typu czynu zabronionego określonych w ustawie*, „Czasopismo Prawa Karnego i Nauk Penalnych” 2011, nr 2.
- Lityński A., w: *System Prawa Karnego. Tom IV. O przestępstwach w szczególności. Część II*, red. I. Andrejew, L. Kubicki, J. Waszczyński, Wrocław – Warszawa – Kraków – Gdańsk – Łódź 1989.
- Mounk Y., *„Lud kontra demokracja”. Dlaczego nasza wolność jest w niebezpieczeństwie i jak ją ocalić*, Warszawa 2019.
- Nowe kodeksy karne z 1997 r. z uzasadnieniami*, Warszawa 1997.
- Oniszczyk J., *Konstytucja Rzeczypospolitej Polskiej w orzecznictwie Trybunału Konstytucyjnego*, Warszawa 2000.
- Tyburcy T., *Mienie jako przedmiot ochrony w prawie karnym (na wybranych przykładach)*, „Czasopismo Prawa Karnego i Nauk Penalnych” 2018, rok XXII, nr 3.
- Wiernikowski Z., *O pojęciu mienia w polskim prawie karnym*, „Studia Iuridica” 1996, t. XXXI.
- Wróbel W., w: K. Buchała, P. Kardas, J. Majewski, W. Wróbel, *Komentarz do ustawy o ochronie obrotu gospodarczego*, Warszawa 1995.
- Zaradkiewicz K., w: *Konstytucja RP. Tom I. Komentarz. Art. 1086*, red. M. Safjan, L. Bosek, Warszawa 2016.
- Zawłocki R., w: *System Prawa Karnego. Tom 9. Przestępstwa przeciwko mieniu i gospodarcze*, red. R. Zawłocki, Warszawa 2015.